

*д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної кібернетики та
управління економічною безпекою,*

Харківський національний університет радіоелектроніки

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9956-8816>

Іванов І.О.,

здобувач вищої освіти,

Харківський національний університет радіоелектроніки

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-6928-5153>

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Підприємства, що існують у сучасному глобалізованому світі, конкурують не тільки на національному, а й на міжнародному рівнях. За загальним визначенням впровадження інновацій має результатом створення нових, конкурентоздатних продуктів, послуг і процесів, але необхідною умовою для цього є інвестиції, що є джерелом фінансування розробок, досліджень, удосконалення тощо. Якщо таку діяльність розглядати через призму впровадження нових технологій, то завдяки цьому процесу бізнес набуває здатності адаптуватись до змін зовнішнього середовища, таких як: автоматизація, цифровізація, екологічна трансформація. Інноваційно-інвестиційна діяльність стимулює економічне зростання, сприяє сталому розвитку підприємства, підвищує його інвестиційну привабливість. У соціальному аспекті нові продукти послуги, що отримуються в результаті такої діяльності і відповідають сучасним потребам, здатні значно покращити життя людини. На рівні національної економічної безпеки, для розвитку стратегічних галузей, зокрема оборони, енергетики, агропромислового сектору, впровадження ефективних і вчасних видів

інноваційно-інвестиційної діяльності може зберегти технологічну незалежність і підвищити економічну стійкість нашої держави.

У науковому аспекті поняття «інноваційно-інвестиційна діяльність» приваблює тим, що має міждисциплінарний та комплексний характер, розглядається як один з чинників у трансформації всіх видів економічних систем, впливає на сталий розвиток, застосовується при визначенні механізму інноваційного розвитку, розвиває інтелектуальний потенціал.

Для розкриття поняття «інноваційно-інвестиційна діяльність» перш за все необхідно приділити увагу таким економічним категоріям, як «інновації» та «інвестиції».

Інновації та інвестиції, як нерозривно пов'язані сфери економіки, особливо актуальні у будь-якій сфері виробництва на підприємстві.

Закон України «Про інноваційну діяльність» [1] містить визначення термінів: «інновації», «інноваційна діяльність», «інноваційний продукт». Згідно з визначенням, наданим цим Законом, «інновації» – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери; інноваційна діяльність - діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг [1].

Закон України «Про інвестиційну діяльність» [2] містить визначення термінів «інвестиції», «інвестиційна діяльність», конкретизує типи інвестицій, основи та способи забезпечення інвестиційної діяльності. Відповідно до цього Закону, «інвестиції» – це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) та/або досягається соціальний та екологічний ефект. Такими цінностями можуть бути: кошти, цільові банківські вклади, паї,

акції та інші цінні папери (крім векселів); рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності); майнові права інтелектуальної власності; сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навиків та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих («ноу-хау»); права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права; інші цінності. Інвестиції, що спрямовуються на створення (придбання), реконструкцію, технічне переоснащення основних засобів, очікуваний строк корисної експлуатації яких перевищує один рік, здійснюються у формі капітальних вкладень. Інвестиційною діяльністю є сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій. Інвестиційна діяльність провадиться на основі: інвестування, що здійснюється громадянами, недержавними підприємствами, господарськими асоціаціями, спілками і товариствами, а також громадськими і релігійними організаціями, іншими юридичними особами, заснованими на колективній власності; державного інвестування, що здійснюється органами державної влади за рахунок коштів державного бюджету, позичкових коштів, а також державними підприємствами та установами за рахунок власних і позичкових коштів; місцевого інвестування, що здійснюється органами місцевого самоврядування за рахунок коштів місцевих бюджетів, позичкових коштів, а також комунальними підприємствами та установами за рахунок власних і позичкових коштів; державної підтримки для реалізації інвестиційних проєктів; іноземного інвестування, що здійснюється іноземними державами, юридичними особами та громадянами іноземних держав; спільного інвестування, що здійснюється юридичними особами та громадянами України, юридичними особами та громадянами іноземних держав. Інвестиційна діяльність забезпечується шляхом реалізації інвестиційних проєктів і проведення

операцій з корпоративними правами та іншими видами майнових та інтелектуальних цінностей [2].

Слід враховувати, що Закон України «Про інноваційну діяльність» [1] визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлює форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямований на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом [1] і терміни, наведені в ньому вживаються з метою застосування цього закону, тоді як Закон України «Про інвестиційну діяльність» [2] визначає загальні правові, економічні та соціальні умови інвестиційної діяльності на території України, спрямований на забезпечення рівного захисту прав, інтересів і майна суб'єктів інвестиційної діяльності незалежно від форм власності, а також на ефективне інвестування економіки України, розвитку міжнародного економічного співробітництва та інтеграції [2].

Окремі економічні словники [3-6] містять різні, за своїм змістом, стислі та розширені підходи до визначення цих термінів (табл. 1).

Таблиця 1 – Порівняння визначення термінів «інновація» та «інвестиція» в окремих економічних словниках

Джерело	Визначення терміну «інновація»	Визначення терміну «інвестиція» («інвестиції»)
Завадський Й.С., Осовська Т. В., Юшкевич О. О. [3, с. 115, 110]	(англ. innovation) – 1. Нововведення, новинка. Виділяють конструкторське нововведення (англ. design innovation); нововведення, що заощаджує витрати на працю або капітал (англ. factor-saving innovation); нововведення, що зберігає живу працю, підвищує її продуктивність (англ. labor-saving innovation); стимулює новий вид виробництва (англ. manufacturing innovation). 2. Втілення нових форм організації праці й управління, що охоплюють не тільки окреме підприємство, а й їх сукупність, галузь	(англ. investment) – 1. Довгострокові вкладення капіталу в будь-яке підприємство з метою одержання прибутку. 2. Довгострокове вкладення капіталу (коштів) у різні галузі економіки переважно за межами країни, а також майнові й інтелектуальні цінності, які вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, внаслідок чого утворюється прибуток чи досягається соціальний ефект

Продовження таблиці 1

Джерело	Визначення терміну «інновація»	Визначення терміну «інвестиція» («інвестиції»)
Гончаров С. М., Кушнір Н. Б. [4, с. 145]	Відсутнє	Довгострокові вкладення капіталу у власній країні або за кордоном у підприємства різних галузей, соціально-економічні програми, підприємницькі та інноваційні проєкти
Яковенко Р. В. [5, с. 43, 45]	Innovation – нововведення – виробництво нового продукту, введення в дію нової технологічної системи, впровадження нової системи організації виробництва	Investment – інвестиції, капіталовкладення – витрати на виробництво або для накопичення засобів виробництва та збільшення матеріальних запасів; вкладання в людський капітал
Туренко А.М., Дмитрієв І.А., Іванілов О.С., Шевченко І.Ю. [6, с. 130, 123]	Інновація – це: внески коштів в економіку, що забезпечує зміну поколінь техніки й технології; нова техніка, технологія, яка є досягненням науково-технічного прогресу; сучасні дослідження в різних галузях на основі нових підходів, наукового переосмислення	Інвестиція – це довгострокові вкладення з метою створення нових і модернізації діючих підприємств, освоєння новітніх технологій і техніки, збільшення виробництва і отримання прибутку

Джерело: складено авторами за даними [3-6].

Порівняння підходів до тлумаченні термінів «інновація» та «інвестиція» у зазначених словниках, вказує на те, що вони мають певні відмінності. Так, у визначенні терміну «інновація/інновації» автори словників по-різному тлумачать його:

- як багатоаспектні, різні за змістом та результатом нововведення;
- як цільове внесення коштів в економіку, сучасні дослідження та переосмислення наукових підходів.

Що стосується терміну «інвестиція/інвестиції», то окремі автори взагалі не вказують про мету інвестицій, інші ж розкривають різні за змістом мету і результат інвестицій. При цьому зазначені авторами мета і результат інвестицій різняться за своїм змістом: в одному випадку – це виключно отримання прибутку, в другому – це утворення прибутку або досягнення соціального ефекту, в

третьому – створення підприємств, освоєння новітніх технологій і техніки, збільшення виробництва та отримання прибутку.

Наукове визначення терміну «інновація», його властивості, окремі види та діяльність, що пов'язана з інноваціями, відображені у роботах багатьох вчених.

Колектив авторів І. В. Охріменко, Н. М. Вдовенко, Є. І. Овчаренко та І. А. Гнатенко [7] визначає, що термін «інновація» не тотожний поняттю «нововведення», він притаманний економіці нового типу. В умовах інноваційної економіки термін «інновація» набуває іншого змісту – це високоінтелектуальний розумовий процес різних суб'єктів і складається із чітких поетапних циклів: зародження, проектування, стратегування, бюджетування, виготовлення та комерціалізація діяльності [7, с. 6].

Науковці О. Ф. Дорошенко, Г. К. Дорошко, А. С. Ромашко, О. Я. Юрчишин та О. М. Кравець [8] вважають, що суть інновації зводиться до сукупності двох процесів: новація та її впровадження. Автори також вказують, що інновації неможливі без управління ними («інноваційний менеджмент») і роблять висновок, що інновації є універсальним засобом для досягнення усіх цілей сталого розвитку [9], однак не відкидають існування таких інновацій, які можуть суперечити цим цілям у випадку надмірного та суперечливого нормативного регулювання певного виду суспільних відносин [8, с. 75, 77].

У своїх дослідженнях І. А. Нечасва та Л. В. Шитікова [10] визначають інновацію як рішення, що:

- є оригінальним (новим);
- засновано на наукових досягненнях;
- приводить до змін у всіх сферах діяльності підприємства;
- впроваджується шляхом створення, розробки та введення: нового продукту (товару, послуги тощо), організаційного рішення, технології;

– має кінцеву мету в вигляді максимального економічного, соціального та екологічного ефекту [10, с. 98].

Автор І. В. Грабовська [11] вважає, що термін «інновація» в широкому значенні означає прибуткове (рентабельне) використання нововведень у вигляді: нових технологій, видів продукції, послуг та організаційно-технічних і соціально-економічних рішень виробничого, фінансового, комерційного, адміністративного та іншого характеру. Автор визначає інновацію як цільову зміну соціально-економічної системи, яка розвивається в невизначених умовах високого ступеня, що змінює кількісні та якісні параметри цієї системи і виводить її на новий рівень [11, с. 54].

Підсумовуючи зазначене вище, у даному дослідженні запропоновано авторське визначення терміну «інновація», як складний та поетапний процес впровадження у виробництво та/або соціальну сферу різноманітних нововведень (нові: технології, рішення, продукти тощо), внаслідок завершення якого досягається максимально можливий економічний або соціальний ефект.

Сутність терміну «інвестиція», ознаки інвестицій, класифікація інвестицій, роль інвестицій на мікро- та макрорівнях також розкривається у багатьох роботах науковців. Так, М. Л. Шестак [12] розглядає категорію «інвестиції» як феномен і пропонує застосовувати до його тлумачення комплексний підхід, що включає розгляд інвестицій як: процес, політику, механізм та конкретну діяльність. Автор вважає, що чим більше подібних підходів буде застосовано до тлумачення цього поняття, тим більш цілісний вигляд воно буде мати [12, с.163].

Науковці І. І. Вініченко, Т. М. Самілик та В. О. Олексюк [13] стверджують, що з розвитком ринку цінних паперів, науково-технічним розвитком виробничих сил, посиленням ролі та значення нематеріальних, в тому числі й екологічних, суспільних благ виникла необхідність у більш широкому тлумаченні терміну

«інвестиції». Визначають, що термін «інвестування» є рівнозначним таким термінам, як «інвестиційний процес» та «інвестиційна діяльність», з огляду на те, що їх основною спільною рисою є комплекс дій, внаслідок яких інвестиції трансформуються в інвестиційний продукт, що відповідає стратегії розвитку підприємства. Під поняттям «інвестиції» автори розуміють приріст вартості суспільного капіталу, що є результатом виробничої діяльності підприємств та економічної політики держави, який спрямовується на реалізацію програм (виробничих, соціальних, інноваційних, екологічних) і має на меті перетворення капіталу в альтернативні види активів, збільшення прибутку, нарощування обсягів виробництва, впровадження інновацій, поліпшення соціально-побутових умов і екологічних показників навколишнього середовища [13, с. 26].

Автор С. О. Бесараб [14] визначає інвестиції як форму вкладення капіталу в будь-які об'єкти підприємницької та іншої діяльності, що здійснюються різними суб'єктами і мають мету досягнення стратегічних цілей інвестора економічного чи позаекономічного характеру, базується на ринкових принципах з урахуванням факторів часу і ризику. На думку автора, таке визначення категорії «інвестиції» вдосконалює вже існуючі його тлумачення, оскільки розширює сутність інвестицій як об'єкта економічного управління, так і форми залучення капіталу, що формує інвестиційний ринок з відповідною сукупністю суб'єктів ринкових відносин, сформованим попитом і наявною пропозицією інвестиційних ресурсів [14, с. 1].

Науковець Н. Є. Скоробогатова [15] розмежовує підходи до визначення поняття інвестиції на макроекономічному та мікроекономічному рівнях. При першому, макроекономічному підході, інвестиції слід тлумачити як витрати будь-яких цінностей, що призводять до зростання вартості капіталу в економічній системі на макрорівні. З точки зору другого, мікроекономічного підходу,

інвестиціями є вкладення капіталу у будь-які об'єкти з метою створення додаткової вартості [15, с. 1].

Не можна погодитись із думкою інших окремих авторів щодо оптимального тлумачення терміну «інвестиції», яке наведене у Законі України «Про інвестиційну діяльність» [2].

Також частина авторів не визначає таку ознаку інвестицій як ризиковість. Неоднорідність підходів до тлумачення терміну «інвестиції» також полягає у різному погляді авторів на мету інвестицій: отримання доходу, різних видів ефектів та механізм здійснення інвестиції шляхом здійснення лише однієї статистичної дії – вкладення.

На основі проведених досліджень запропоновано авторське визначення терміну «інвестиції», під яким слід розуміти комплекс заходів з прогнозування, підготовки та розміщення всіх видів грошових, майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти підприємницької й інших видів діяльності, що супроводжується ризиком і має на меті досягнення очікуваних позитивних ефектів: економічних, соціальних, екологічних, науково-технічних тощо.

Поєднання категорій «інвестиції» та «інновації» може утворювати дві різні економічні моделі. Модель «інноваційно-інвестиційна» вказує на здійснення інвестиції в інновації. Модель «інвестиційно-інноваційна» приводить до підшукування і використання інноваційних механізмів для здійснення інвестиційної діяльності.

Розглядаючи практичний зміст теоретичної сутності категорій «інновації» та «інвестиції», Ю. В. Довгань [16] встановлює, що коли людина (або пов'язана з нею соціально-економічна система), здійснює певні дії та заходи щодо інновацій та інвестицій, то саме така діяльність надає цим категоріям практичного змісту. І такі дії в сучасній науковій економічній думці набувають значення термінів

«інноваційна діяльність» та «інвестиційна діяльність». В аспекті діяльності підприємства, науковець встановлює, що інноваційна діяльність здійснюється за допомогою інвестиційної діяльності і супроводжується нею. Це викликано потребами підприємства у ресурсному забезпеченні для перетворення економічних ресурсів в розробку та впровадження інновацій [16, с. 41].

Автори А. П. Гречан та Л. М. Бабич [17], порівнюючи спільні та відмінні характеристики понять «інноваційна діяльність» та «інвестиційна діяльність» наголошують на тому, що категорія «інноваційно-інвестиційна діяльність» перш за все за своїм змістом є діями та заходами, що:

- здійснюються суб'єктами господарювання (підприємства, держава, об'єднання підприємств, фізичні особи-підприємці тощо);
- обґрунтовані за ресурсним забезпеченням і джерелами фінансування;
- спрямовані на поетапне впровадження інноваційних проєктів для розширення чи вдосконалення економічних можливостей;
- характеризуються докорінною зміною функціональних властивостей виробничої системи, перетвореннями;
- мають на меті ефективний розвиток на основі впровадження інновацій як прогресивних технологічних нововведень [17, с. 30].

Категорія «інноваційно-інвестиційна діяльність» є багатоаспектною, через те, що така діяльність охоплює широке коло процесів, що взаємодіють між собою і поєднують різні сфери економічної, наукової, технічної та суспільної діяльності.

Ознаками (характеристиками) багатогранності тлумачення цієї категорії є:

- 1) міждисплінарність (економіка, менеджмент, соціальні науки тощо);
- 2) комплексність (дослідження та розробка нового продукту, фінансування, впровадження нового продукту, комерціалізація);

3) інтеграція (поняття «інновації» та «інвестиції» взаємопов'язані, але різні за своєю природою);

4) мультивекторність (охоплення різних галузей: промисловість, інформаційні технології, енергетика, аграрний сектор тощо);

5) залежність від зовнішніх факторів (економічні умови, соціальні та політичні зміни, технологічне й екологічне середовище);

6) стратегічна важливість (економічне зростання, сталий розвиток, соціальне піднесення);

7) ризиковість (фінансові, інноваційні, технологічні, екологічні та інші ризики);

8) глобалізація (є найважливішим фактором конкурентоспроможності на світовому ринку).

Для наукового визначення категорії «інноваційно-інвестиційна діяльність» необхідно врахувати інноваційний та інвестиційний аспекти (створення, і, відповідно, спрямування), ключові характеристики понять «інвестиції» та «інновація», моделі їх поєднання та визначення змісту і мети конкретних дій при впровадженні інновацій та залучення інвестицій.

За результатами проведених досліджень, у даній роботі пропонується авторське визначення інноваційно-інвестиційної діяльності підприємства, що, на нашу думку, максимально повно розкриває її зміст.

Таким чином, інноваційно-інвестиційна діяльність підприємства – це комплекс цільових заходів з прогнозування, підготовки та розміщення всіх видів грошових, майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти підприємницької й інших видів діяльності, зокрема з метою впровадження у виробництво та/або соціальну сферу різноманітних нововведень (нові технології, рішення, продукти

тощо), що супроводжується ризиком і має на меті досягнення максимально можливого економічного або соціального ефекту.

Перелік джерел посилання

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 № 40-IV.
2. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 № 1560-XII.
3. Завадський Й. С., Осовська Т. В., Юшкевич О. О. Економічний словник. Київ: Кондор, 2006. 355 с.
4. Гончаров Н. Б. Кушнір С. М. Тлумачний словник економіста. Київ: «Центр учбової літератури», 2009. 263 с.
5. Яковенко Р. В. Тлумачний англо-український словник економічних термінів з елементами теорії та проблематики. Дидактичний довідник. [Вид. 2-ге, випр.]. Кіровоград: видавець Лисенко В.Ф., 2015. 130 с.
6. Словник економіста та підприємця / А. М. Туренко, І. А. Дмитрієв, О. С. Іванілов, І. Ю. Шевченко. Харків: ХНАДУ, 2018. 340 с.
7. Охріменко І. В., Вдовенко Н. М., Овчаренко Є. І., Гнатенко І. А. Інновації в системі стратегічного управління безпекою національної економіки в умовах ризиків та невизначеності глобалізації. *Економіка та держава*. 2021. № 8. С. 4-9.
8. Дорошенко О. Ф., Дорошко Г. К., Ромашко А. С., Юрчишин О. Я., Кравець О. М. Інновації та управління ними – ключ до досягнення цілей сталого розвитку. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2022. № 2. С. 74-84.
9. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30.09.2019 № 722/2019.
10. Нечаєва І. А., Шитікова Л. В. Інновації як інструмент антикризового управління підприємством. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2022. № 4. С. 97-106.

11. Грабовська І. В. Організаційно-управлінські інновації креативного менеджменту як необхідна умова ефективного розвитку бізнесу. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2021. № 6 (1). С. 52-57.
12. Шестак М. Л. До питання про сутність поняття «інвестиції» у сучасній економічній науці. *Наукові праці МАУП*. 2014. № 2. С. 161-163.
13. Вініченко І. І., Самілик Т. М., Олексюк В. О. Бізнес-процеси в теорії інвестиційної діяльності підприємств. *Агросвіт*. 2021. № 18. С. 22-27.
14. Бесараб С. О. Визначення сутності інвестицій. *Ефективна економіка*. 2017. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5609> (дата звернення: 03.12.2024).
15. Скоробагатова Н. Є. Дослідження сутності інвестицій та інвестиційної діяльності. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2016. № 3. С. 164-173.
16. Довгань Ю. В. Теоретичні аспекти управління інноваційно-інвестиційною діяльністю підприємств. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*. 2022. № 36. С. 38-44.
17. Гречан А. П., Бабич Л. М. Інноваційно-інвестиційна діяльність як базова передумова сталого розвитку суб'єктів господарювання. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки*. 2019. № 34. С. 27-32.